

Milli Kimliğin Kültürel Birlikteliği Ayırıştırma Çabası: Sarı Gelin Türküsü Örneği

The Effort of National Identity to Separate Cultural Unity: The Case of Sari Gelin Folk Song

ÖZET

Toplumların sevinç ve hüznlerini paylaşma temsillerinin oluşturduğu kültürel bütünlük, o toplumların kimliği niteliğindedir. Toplumun karakteristik şifrelerle örülmüş bu kültürel birikimi incelendiğinde kolayca aidiyeti hakkında bilgi bulunabilmektedir. Tarih sürecinde birçok toplumla birlikte yaşayan Türkler de bu toplumlardandır. Dünyanın dört bir yanını yurt edinmiş Türkler, coğrafi zenginliklerinin yanı sıra buldukları coğrafyalarda da çeşitli milletlerle bir arada yaşamalarından dolayı ortak kültürel zenginliklere sahiptir. Bu milletlerin birbirleriyle etkileşimleri kültürün güncel durumunu belirlemiş ve orana bakılmaksızın bu kültür, ortaklıkla adlandırılmıştır.

Yazının icadıyla, kültürel belleğin kaydedilmesi süreci başlamış ve bu noktadan itibaren kimliklendirme problemleri ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi eserlerin ait olduğu coğrafyanın bilinmesi ya da tahmin edilebilmesine rağmen o coğrafyada bulunan farklı milletlerin ortak yaşamları ve böylelikle de ortak ürünleri olmasıdır. Siyasi mücadelelerin sonucu olarak belirlenen ve sahiplenilen coğrafyalar, toplumların fiziki olarak yaşama-yönetme alanlarıdır.

Siyasi sebeplerden dolayı sahiplenme, kimliklendirme ve hatta bu yolla siyasi tartışmalara kanıt olarak kullanma çabası şeklinde sunulan Sarı Gelin Türküsü bu duruma iyi bir örnek teşkil etmesi bakımından çalışmamızda ele aldığımız problematik için örnektir.

Amacımız ise toplumların birlikte yaşadığı coğrafyalara ait kültürel ürünlerde coğrafi adlandırma çabasına girilmemesi ve bu ürünlerin anlam ve yapısal özellikleri dikkate alınarak kültürel bölge tanımlarının daha net yapılması fikrini oluşturmaktır.

Araştırmamızda Nitel veri toplama yöntemi kullanılarak öncelikle konu ile ilgili kaynaklar taranmış ve betimsel bir yaklaşım sergilenmiştir.

Bulgular ve sonuç kısmında ulaştığımız ana fikir ise belli bir coğrafyada yaşayan toplumun kültürünün tarih sürecindeki ortaklıklar sonrasında zaman ve etkileşimlerle şekillenmesine rağmen adlandırma kısmında yalnızca o coğrafi adın kullanılmasının doğru olamayacağı fikridir.

Anahtar Kelimeler: Milli Kimlik, Kültürel Birliktelik, Kültürel Etkileşim, Türk Müzik Kültürü, Sarı Gelin Türküsü.

ABSTRACT

The cultural integrity formed by the representations of sharing the joys and sorrows of societies has the characteristics of the identity of those societies. By examining this cultural accumulation of society, woven with characteristic codes, it is easy to find information about its affiliation. Turks, who have lived together with many societies throughout history, are one of these societies. Due to their geographical richness and coexistence with various nations in the regions where they live, Turks who have made their homelands all over the world share a common cultural wealth. The interaction of these nations with each other has determined the current state of the culture, and this culture is characterized by commonality, regardless of the proportion.

With the invention of writing, the process of recording cultural memory has begun, and from that point on, identification problems have arisen. The reason for this phenomenon is that although the geographical provenance of the artifacts is known or can be presumed, the inhabitants of the same geographical area share a common lifestyle and thus a common set of products. The geographies determined and claimed as a result of political struggles are the physical living and governing spaces of societies.

The Sarı Gelin Folk Song, which is presented as an attempt to ownership, identification, and even the usage of it as evidence in political debates for political reasons, is a good example of the problem the study for providing a good example of this situation.

The study aims to create the idea that cultural products belonging to the geographies where societies live together should not be subjected to geographical naming efforts and that cultural region definitions should be made more clear by taking into account the meaning and structural characteristics of these products.

In the research, using the qualitative data collection method, the sources related to the subject were reviewed and a descriptive approach was employed.

The main idea revealed in the findings and conclusion sections is that although the culture of the society living in a certain geography is shaped by time and interactions after the commonalities in the historical process, it is not sufficient to rely solely on the geographical name in the naming process.

Keywords: National Identity, Cultural Unity, Cultural Interaction, Turkish Music Culture, Sarı Gelin Folk Song

GİRİŞ

Kültür; sosyal aynılıklar bütünlüğünde yaşayan halkların, geçmişten günümüze süregelen doğum, ölüm, hastalık, düğün ve bayram gibi her türlü yaşanmışlıklarından doğan acıyı, sevinci, hüznü ve mutluluğu tarih sürecinde

Yavuz Selim Kafkasyalı¹

How to Cite This Article
Kafkasyalı, Y. S. (2024). "Milli Kimliğin Kültürel Birlikteliği Ayırıştırma Çabası: Sarı Gelin Türküsü Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:6; pp:957-960. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12592655>

Arrival: 24 May 2024
Published: 29 June 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü, Kars, Türkiye. ORCID: 0000-0001-6999-5059

şekillenmiş yöntemlerle yansıtmasıdır. Sanat biçimleri dediğimiz bu aktarım türlerinden birisi de müziktir. Çünkü müzik, insanların duygu yoğunluğu yaşadığı anda istem dışı yaptığı farklı haykırışların düzenlenmiş halidir.

Her toplumun kendi yaşanmışlıklarından dolayı kendine has müzikleri aynı zamanda bir toplumun da kendi içerisinde farklı duygulanımlarını yansıttığı çeşitli müzikleri vardır. Bu, yaşamın çeşitliliği bağlamında çok doğaldır. Bahse konu aynılık ve farklılıkları toplum ya da halk kavramlarıyla anlattığımızda her hangi bir problem görülmemekle birlikte, bu tasnifi ülke isimleri veya ulus ifadeleriyle yaptığımızda kültürel bütünlüğün zedelendiğini görüyoruz.

Farklı kültürlere mensup toplumların çeşitli sebeplerle uzun yıllar aynı coğrafyada yaşamalarının tabii sonucu olarak kültürel etkileşimleri net bir şekilde görülebilmektedir. Dolayısıyla bu coğrafyada doğmuş her hangi bir sanat eserini incelediğimizde aidiyetiyle ilgili kesin sonuçlara ulaşamamaktayız. Aynı duygular çatısında birleşen bu milletlerin kültürel yönden ayrıştırılma çabaları da bu sebeple sonuçlandırılmamaktadır.

Tarih sürecinde haritaların değişik nedenlerle kısa sürede değiştirilerek toplumların farklı ülke adlandırmalarıyla anıldığını görmekteyiz. Siyasi idare ile yeniden coğrafyalandırılabilen ülkelerin milleti/halkı, her ne kadar himayesinde bulunduğu devletin vatandaşı olarak kimliklendirilse de, kültürel kimlik olarak bu değişimi o kadar kolay benimse(ye)mez. Kadim bir halk olan Türkler'e ait coğrafya ve kültürel sahaya ait Türk Halk Müziği ürünü olan Sarı Gelin türküsü de buna örnek teşkil edecek önemde olmasından dolayı çalışmamıza konu olmuştur.

Sahiplen(dir)me Meselesi ve Ermeniler

Türkler, tarihi süreçte Çinliler, Ruslar, Araplar, Farslar, Rumlar, Yahudiler gibi değişik milletle beraber ya da komşu olarak yaşamıştır. Türklerin birlikte yaşadıkları halklardan biri de Ermenilerdir. Türk kültürünün zenginliklerinden faydalanan aynı zamanda fayda sağlayan Ermenilerin etkileşimde buldukları alanlardan birisi de Türk müzik kültürüdür (Kafkasyalı, 2007, s.385).

Yüzyıllardan beri Türklerle birlikte yaşayan Ermeniler, Türk sözlü geleneğinin diğer türlerinde olduğu gibi Türk âşıklık geleneğinden de etkilenmişlerdir. Özellikle XVI. yüzyıldan sonra Van, Diyarbakır, İstanbul, Erzurum, Ardahan Kars, Tiflis, Gence ve Urmiye öncelikli olarak birçok Türk âşık muhitinde Ermeni âşıkları da meydan almış Türkçe eserler seslendirmişlerdir. XVIII. yüzyılda Ermeni âşıklarının sayısı iyice artmıştır (Kafkasyalı, 2007, s.384).

Sarı Gelin Türküsü özelinde yapılan millileştirme siyaseti, özellikle Ermeni aidiyeti fikri üzerinden yürütülmeye başlanmış ve buna karşılık bu coğrafyadaki diğer milletler de bu konuda tartışmanın muhatabı olmuş, her millet kendi dilinde söylenegelen Sarı Gelin varyantı üzerinden aidiyet iddialarına girişmiştir. Çalışmamızın vurgularından olan sözlü kültür geleneğinin adlandırma problemi meselesinin önemi böylelikle ortaya çıkıyor.

Sarı Gelin Türküsünün Hikâye Varyantları

Türk Kültür coğrafyasına ait sözlü gelenek ürünlerinden olan Sarı Gelin Türküsünün farklı hikâye örnekleri bulunmaktadır. Bu coğrafya içerisinde yaşayan çeşitli milletlere ve dinlere mensup halkların aidiyet tartışmasına konu ettiği türkünün hikâye varyantları şöyledir.

Çeşitli varyantlar incelendiğinde öykünün, Erzurum'un Şenkaya ilçesinin Penek Mahallesinde ve Allahuekber Dağlarında yaşandığı anlaşılmaktadır. Âşkı hikâyeye konu olan kişi Sanan'dır. Sanan'ın kim olduğu hakkındaki farklı görüşlerde de Şeyh olduğu ya da Şeyh Abdülkadir Geylani'nin müridi olduğu görüşü sunulmaktadır. Eserin adını aldığı Sarı Gelin'in de Gürcü Kralının kızı, Gürcü Papazının kızı veya Penek beyinin kızı olduğu belirtilmektedir (Kırzioğlu, 1949; Gölpınarlı, 1961; Babaoğlu, 2011; Önder, 1955).

Hikâye özet olarak şöyledir;

Sanan, hikâyede Sarı Gelin diye adlandırılan kıza âşık olur, kızın yakınında bulunmak ve ona kavuşabilmek için uzun süre domuz çobanlığı yapmaya başlar. Daha sonra Şeyh Abdülkadir Geylani'nin ya da kendi müridleri içerisinde bulunduğu durumdan kurtarmak için Sanan'ı ve Sarı Gelin'i Allahuekber Dağlarına kaçırmaları fakat kralın ya da hükümdarın askerleri hepsini öldürmesiyle hikâye son bulur. O zamandan bu zamana kadar öldürüldükleri bu yer ziyaretgâh olarak bilinir (Kırzioğlu, 1949; Gölpınarlı, 1961; Babaoğlu, 2011; Önder, 1955).

Sarı Gelin Türküsünün Müzikal İncelemesi

Türk edebiyatı sözlü geleneğinin önemli yapı taşlarından olan halk hikâyeleri, belli duygu yoğunluğu yaşayan halkın duygularını yansıtmaya biçimi olarak karşımıza çıkar. Türküler de böyledir. Belli yaşanmışlıkların tercümanı niteliğinde birilerinin dağarcığından doğar ve benzer duygu yoğunluklarında halkın tekrarlarıyla şekillenerek süreç içerisinde anonimleşip halka mal olarak dilden dile günümüze ulaşır. Bu fikirden hareketle hikâyesi olmayan türkü

yoktur diyebiliriz. Sarı Gelin efsanesi de böyledir. Ne zaman ve kim tarafından yakılarak türkü haline dönüştü bilinmez.

Sarı Gelin türkü varyantlarında usul, söz gibi farklılıklar görülse de ezgilerinde büyük oranda benzerlikler vardır. Varyantlardaki bazı farklılıklar şöyledir:

Eserin Türkiye'deki varyantı Muzaffer Sarısözen tarafından derlenerek notaya alınmıştır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Türk Halk Müziği Repertuarının 615 numaralı "Erzurum Çarşı Pazar" isimli bu türküsü Hüseyini makam dizisindedir. Eser usul bakımından 10/8'lidir ve 2+3+2+3 şeklinde icra edilmektedir.

Sarı gelin türküsünün Azerbaycan varyantında ezgi ve usul bakımından farklılıklar vardır. Genellikle "Saçın Uzun Hörmezler" ismi ile anılan türkü Azerbaycan'ın yedi kadim makamından olan Şur ile 3/4 usulünde icra edilmektedir.

Ermeni varyantı da genellikle 10/8 usul olmak üzere 3/4 usul olanı da çalınmaktadır. Bu varyantın diğerlerinden farkı, türkünün yakılmasını sağlayacak hikâyesinin olmamasıdır.

Genel olarak usullerinde ve makamlarında farklılıklar görülen varyantların enstrüman icraları gereği değişik karar perdelerine göre de notaya alınmış hatta yalnızca terennüm ortaklığında olanları da vardır.

Popülerlik ve Siyasi Müdahale

Toplumların varoluşlarından bu yana sahip olmak istedikleri hükmetme duygusu sebebiyle hemen her alanda diğer toplumlara yönlendirme çabası olmuştur. Bunu, gerek sahip oldukları gücün yönlendirmesiyle gerekse de popüler, beğenilenin cezbettiriciliğiyle yapmaktadırlar. Güçlü, yani sistemin belirleyicileri, toplumların sosyal yaşamdaki yerlerine varana kadar dil, inanç, kültür gibi hemen her yönlerini düzenleme gayretindedir.

Popüler olan, toplumların ötesinde sistemin müziği olarak nitelendirebileceğimiz, duygu birlikteliğinden ziyade tasarlanmış ve etkileme yoluyla kabullendirilen bir türdür. Bu türde, tasarlanarak oluşturulan müziklerin yanı sıra var olan müziklerin sonradan kimliklendirilmesi de görülmektedir. Sarı Gelin türküsü de bu yolla kimliklendirme çabasına örnektir.

Çeşitli milletlerin birlikte yaşamlarından oluşan sözlü gelenek ürünleri bu milletlerin ortak duygu dilidir. Bu geleneğin özelliği doğduğu coğrafyanın sosyal ve kültürel izlerini taşımasıdır. Sözlü gelenek kültürünün önemli özelliklerinden birisi de anonim olmalarıdır. Yani başlangıçta bir kişi tarafından o toplumun duygusal yansıması niteliğindeki süreç içerisinde ürünün de o toplumun ürünü haline gelmesidir, üretiminin unutulmasıdır. Anonim olana sahip bulma çabası da bu yüzden sonuçlanamayacak tartışmalara neden olmaktadır.

Sözlü geleneğin en önemli özelliklerinden olan anonimlik meselesinden dolayı önerimiz; kesin adlandırmaların milliyet üzerinden değil de kültürel coğrafya adlandırması üzerinden yapılmasıdır.

Birlikteliğin zenginliğinden pay ayırma gayreti sürecini başlatanlar, homojen olma noktasına gelecek kadar iç içe geçmiş bu kültürel mirasın bölünemeyeceğini fark etseler de siyasi kaygı ya da beklentileri sebebiyle bu tartışmaları her fırsatta güncellemektedirler. Yaptıkları genel vurgu, Türk idaresinde yaşayan Ermenilerin sözde katliama maruz kalarak ülkeden çıkmak zorunda bırakıldıkları üzerinedir. Masum Ermeni vatandaşların, aydın bireylerin ve bazı yabancı bilim insanlarının Türkler'in suçlu olmadığı fikrini savundukları sahada kültürel, siyasi ve medya temelli propagandalar hala sürdürülmektedir.

Halk olarak bir olmuşken siyasi sebeplerden doğan ayrılığı kültürel noktada pekiştirme çabasının boş olacağı fikrini savunur nitelikte ve içerisinde Ermeni bilim insanlarının da olduğu yorumları paylaşmanın fayda sağlayacağı kanaatindeyim.

Hrant Dink (Yazar): "Onun için Avrupalılar gelip bana sorduklarında ya size ne diyorum. Bizim iyiliğimizden kötülüğümüzden size ne? Biz Türkiye içerisinde Müslüman dostlarımızla beraber yaşamayı yeğleriz. Ama Avrupa'da Hristiyan Hristiyan'a birlikte yaşamayı yeğlemeyiz..." (Yeni Şafak, 2024)

Bernard Lewis (İngiliz Tarihçi): "Osmanlı'daki Ermeni katliamı Nazi Almanya'sında Yahudilere yapılanla bir tutuluyor. Bu düpedüz yalancılıktır. Hatta Ermeni isyancılar işgal güçlerine vermek üzere Van şehrini ele geçirdiler. Anadolu'nun her şehrinde gerilla savaşı vardı. Yani durum bugünlerde söylendiği şekliyle Ermenilerin Türklere karşı 'Ulusal Özgürlük' hareketiydi" (Yeni Şafak, 2024)

Götz Aly (Alman Tarihçi): "Galiba bunun birkaç nedeni var. İlk neden olarak ve bence Türklerin buradaki tutumu ve tezleri çok doğru. Birçoğu ordu mensubu asker olan Ermeniler cepheden kaçarak Türkiye'yi işgal eden Rus birliklerine katıldı." (Yeni Şafak, 2024)

Justin McCarty (ABD'li Tarihçi): “Özellikle Hınçak teşkilatı Erzurum ve Bitlis gibi yerlerde sivil halkı öldürerek sorun çıkarmayı hedefliyordu. Mesela çatılara birilerini yerleştirip Müslümanlar camiden çıkarken onlara ateş ediyorlardı. Müslümanların Ermenileri öldürmesine yönelik reaksiyon göstermesini istiyorlardı ve hemen Avrupalıları devreye sokuyorlardı. Orada Müslümanları öldürmeye başladılar. Çünkü onların her şeylerini alabileceklerini düşünüyorlardı.” (Yeni Şafak, 2024)

Markar Esayan (Yazar): “Benim rahmetli büyük amcam vardı Yohannes amca. Ben daha çocuktum mesela. Bu mevzuları konuşuyorduk, o acı mevzuları konuşuyorduk. İnsan tabii kederleniyor onları konuşurken. Derdi ki; Müslümanlar iyidir. Biz onlarla birlikte yaşadık onlar bunları yapmadı.” (Yeni Şafak, 2024)

SONUÇ

Sanat, meydana geldiği ve gelişerek popüler olduğu coğrafyada bulunan halkların kültürel zeminine atılmış birer tohum olarak, gelişene kadar o toplumun duygu yansıtıcısı olsa da popülerleştikçe yani diğer toplumlar tarafından kabul gördükçe evrenselleşir ve en nihayetinde insanlığın ortak kültürel hazinesinin bir parçası olur.

Binlerce yıllık geçmişe sahip Türkler, göçebe özellikleri sebebiyle dünyanın hemen her yerinde yerleşmiş, tarih sahnesinin önemli aktörlerindedir. Bu kadar zaman tarih sahnesinde çeşitli coğrafyalarda bulunmaları sebebiyle acı, hüznün, mutluluk, örf ve anelerini usta çırak geleneğiyle sürdürmüş, tüm bu tecrübelerini sanata dönüştürmüşlerdir. Aynı zamanda çeşitli coğrafyalarda farklı milletlerle ortak yaşamış Türkler, azınlık veya komşuluk haklarına riayet etmenin yanı sıra onların kendilerinin tümleyeni haline dönüşmelerinde engel görmemiştir. Böylelikle Türk kültür evreni oluşmuş ve süreç içerisinde bunların ayrıştırılması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bunun en somut örneğini gerek söz, müzik ve gerekse de hikâyesi bakımından çok sayıda türleri ve icraları bulunan Sarı Gelin’de görmektediriz.

Sözlü gelenek ürünlerinde aidiyet tartışması, halkların birlikte yaşadığı veya kültürel hareketliliğin çok olduğu coğrafyalarda doğaldır. Özellikle bu tür coğrafyalar üzerinde siyasi planları bulunan devletlerin de gayretleriyle bu tartışma daha da fazlasıdır. Sarı Gelin türküsünde bu durum sahiplenmeden öteye ulusal bir probleme yani bir milletin kültür yelpazesini var olanın ötesinde genişleterek yapay tarih oluşturma çabasına dönüşmüştür. Hâlbuki halka ait olanda toplumsal kimlik aranmaz. Bana göre sanat; düşünce özgürlüğü, sanatçı ise düşünme biçimidir. Bu açıdan baktığımızda sanatın siyasetin bir enstrümanı olmaması tüm beşeri bilimlerin yorumlamaya çalıştığı duyguların ise anlatım aracı olarak kullanılması gerekmektedir.

Sonuç olarak sözlü gelenek ürünlerini siyasetin cenderesinden kurtarabilmemiz için onları köy, şehir ve ülke adı olmadan kültür coğrafyası adı ile anmak gerekmektedir. Bu bakımdan yazımızın fikrini oluşturan Sarı Gelin türküsünün aidiyetini Türk Kültür coğrafyası ile tanımlarsak bu coğrafyada yaşayan dinî ve millî çeşitlilik unsurlarını kastetmiş oluruz ve böylelikle bu konu esasında ayrılmaya ve tartışmaya gerek kalmaz.

KAYNAKÇA

Babaoğlu, H., (2011). Akdamar’dan Sarı Geline Ermeni Yalanları., Bakü.

Gölpınarlı, A., (1961). Yunus Emre ve Tasavvuf., İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kafkasyalı, A., (2007). Türk Âşıklık Geleneğinin Ermeni Kültürüne Etkisi ve Yaşayan Ermeni Âşıklardan Yusuf Ohannes (Yusufi). Kayseri: (Haz. M.M. Hülagü - Ş.Batmaz - G. Alan - S. Demirci), C. I, Erciyes Üniversitesi Yayını.

Kırzioğlu, M. F., (1949). Allahuekber Dağları Üzerine, Ülkü Dergisi, (4), s. 16-18.

Önder, A. R., (1955). Yaşayan Anadolu Efsaneleri., Kayseri: Yeni Erciyes Yayınları.

Yeni Şafak. (2024, May 20). Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Ermenileri ve 1915 Olayları [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ILswu_er3Ak